

INTERVJU SA MULA DŽEVAT KRIEZIJEM

Priština: 26 januar 2016.

Trajanje: 90 minuta

Prisutni:

1. Mula Dževat Krieziju (Intervjuisani)
2. Ermira Krasnići (Vodila intervju)
3. Jeta Redža (Vodila intervju)
4. Noar Sahiti (Kamera)

Simboli komentara u transkriptu :

() – emocionalna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava gestovima

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodatak tekstu da bi se bolje razumeo

Fusnote su redaktorski dodaci koje daju više informacija o mestima, imenima ili o izrazima

Prvi deo

Jeta Redža: Gospodine Dževate, da li možete da nam nešto kažete o vašem detinjstvu, o sredini u kojoj ste odrasli. Kakva je bila vaša porodica, kakvi ste bili Vi kao dete i koje stvari pamtite kao dete.

Mula¹ Dževat Krieziju (Mulla Dževat Krieziju): Da, kao dete, kao i svako dete kosovara, i mi smo rasli u teškim ekonomskim uslovima. Potičem iz jedne porodice koja je poštovala tradicionalne vrednosti, nacionalnu tradiciju, ljudsku, moralnu, versku i sve redom. I, kao dete smo teško živeli. Uslovi su za nas bili veoma teški. Putovali smo šest-sedam kilometara do škole. Zatim, nismo imali knjige, nismo imali odeću i obuću, nismo imali dobru hranu, dok nismo odrasli i počeli... jer naš otac je bio bez škole, majka bez škole, porodica neškolovana i nezaposlena. Znači, u to vreme su bili veoma teški uslovi koje ja pamtim i koje sam ja doživio.

Da bi se obrazovali, da bi se školovali i angažovali bili smo primorani da idemo i više nego što su mogućnosti dozvoljavale, više nego što su bili naši kapaciteti: da bismo se snašli, da bismo nešto postigli, da bi našli posao i da bi izdržavali porodicu. Zbog toga smo imali teške uslove, ne samo ja, već koliko se sećam i čitavo selo, čitava moja generacija, moje društvo. Ja sam išao u školu; sećama se da sam išao u školu sa gumenim opancima. Ja se sećam da sam umesto školske torbe nosio kožni *jandik*², koji je bila napravila moja majka.

Ermira Krasnići: U kom mestu ste rođeni?

¹ Mula: islamska verska titula

² Staroalbanski: mala torba, torbica.

Oral History Kosovo

Mula Dževat Krieziju: Ja sam rođen 19 aprila 1958. Svakako da imam što reći, šta da kažem o mom detinjstvu, jer smo mnogo patili, mnogo smo teško živeli. Zatim, tu je bila i tuđa vlast, moja porodica je mnogo patila. Moj deda...

Jeta Redža: Kako se zvalo vaše selo?

Mula Dževat Krieziju: Selo Bubavec, opština Mališevo. Moj deda je zbog politike poslat u zatvor. Osudili su ga na četiri godine zatvora u Nišu. Tamo su ljudi umirali pod torturama; mi ni dan danas ne znamo njegov grob. Nismo mogli da javno organizujemo saučešće. Znači, porodica je bila izopštena, izolovana, ljudi nisu smeli dolaziti. Bili smo pod prismotrom države, tako da smo živeli i opstajali u teškim uslovima. Znači, to je bilo veoma teško vreme. I, kada bi ponekad pričao deci o našim mukama oni bi rekli: "Kako je to bilo moguće?" Moguće je, jer su okolnosti bile takve, doživeli smo pakao, svašta smo doživeli.

Jeta Redža: Možete li nam reći nešto o vašem dedi, čime se on bavio?

Mulla Xhevat Kyreziiu: Moj deda je bio predsednik sela. Tad je postojao kačaćki pokret, on je krio ljude tog pokreta koji su bili deo otpora i koji se borio za nacionalnu stvar, koji se nisu slagali sa tadašnjim jugoslovenskim režimom a i mi smo njih podržavali i on je kao predsednik sela nalazio smeštaj za te ljude. Ti ljudi su bili uhvaćeni u našoj porodici, zatim su bez suđenja streljani: Mustafa Drguti sa njegovim sinom Nuredinijem i sinovcem kome sam zaboravio ime. Sva trojica su streljani. Moj pradedu i trojica rođaka su uhapšeni i poslani u zatvor u Prizren. Oni su osuđeni u Prištini a zatim su poslani u zloglasne zatvore u Nišu. I mog dedu su poslali u zatvor u Požarevcu i u Nišu; moj deda je umro u zatvoru u Nišu. Ni dan danas ne znamo gde mu je grob. Znači, od maltretiranja, od mučenja, od batina do njegove fizičke likvidacije.

I što je još gore, kada su ljudi objavili da je umro Limon Azizi, mi nismo mogli da otvorimo saučešće, jer smo bili izopšteni od države. Nisu smeli dolaziti prijatelji, noću su dolazili da izjave saučešće. Znači, nismo smeli da javno objavimo primanje saučešća kako je kod nas običaj. Nismo smeli! Bilo je to tako bolno, tako strašno da nisi smeo da primaš saučešće, da nisi mogao da pokazuješ žal za članom porodice koga je ubila država. To je bila ta srbo-slavska država.

Ermira Krasnići: Koliko vas je dece bilo?

Mula Dževat Krieziju: Nas je bilo šestorica braće i dve sestre. Jedna sestra je umrla, mi smo ostali šest, sedam. Nas šestorica braće imamo jednu sestru.

Jeta Redža: Kakav je bio vaš život kao dete? U Koju ste školu išli?

Oral History Kosovo

Mula Dževat Krieziju: Mi smo išli u osnovnu školu “Adem Bajrami” u Kijevu. Tamo sam ja završio osnovnu školu, moja braća i moja sestra. Zatim sam ja nastavio srednju školu, medresu “Alaudin” ovde u Prištini, koja je trajala pet godina. Zatim sam završio Višu pedagošku školu, istoriju i geografiju, u Đakovici, u Bajram Curi. I, od 1979. do danas radim kao radnik ili kao islamolog u Džamiji u Bubavecu. Istovremeno, sam četiri mandata predsednik Islamske zajednice u Mališevu.

Jeta Redža: A u Đakovicu, kada ste otišli?

Mula Dževat Krieziju: Kada sam završio medresu ovde, želio sam da upišem Filozofski fakultet, smer orijentalistike. Ali u to vreme Sarajevo je otvorio Fakultet za islamske studije i tražio je da svi oni koji su završili medresu da idu na taj fakultet u Sarajevu da bi stekli pravo da upišu i druge škole, takav jedan sporazum je postignut sa Ministarstvom za obrazovanje. Ovo je bio za jedan zlosretan sporazum za nas. Znači, nisi imao prava da se školuješ gde si ti hteo, jer do tada si po završetku medrese mogao da upišes bilo koji fakultet ako si ispunjavao uslove da te prime. Medresa je imala dobre kadrove, dobre generacije koje su imale uspeha u bilo koju školu gde su otišli.

I, tako smo bili primorani...tada nismo mogli da upišemo Fakultet za orijentalistiku. Nas je bilo čopor dece, bili smo...bili je tu i starih, bio je tu dedin brat, tako da sam bio prinuđen da radim i da privremeno ostavim po strani fakultet da bi obezbedio egzistenciju. Postepeno, kasnije - to je bilo već devedesetih, ja sam upisao višu školu i tamo sam završio studije. Nisam prekidao posao, nastavio sam. Tako da sam kvalifikovan i sa aspekta istorije i geografije i sa aspekta moje profesije koju sam započeo nakon osmog razreda, znači sa medresom.

Nakon što sam završio osmi razred imao sam strast i želju da se bavim time [verom], pošto su moji roditelji bili vernici, bili su pobožni. Uvek su me vaspitavali u ljudskom i patriotskom duhu i po moralnim načelima, tako da sam ja još tada znao gde ću ići posle završetka osmog razreda. Sanjali smo o tome gde ići, za što imamo smisla, gde bismo mogli imati više uspeha. I ja pronađoh sebe: “Ja ću da upišem medresu.” Razgovarao sam sa ocem o tome, a on mi je rekao: “Gde god ti hoćeš, ja ti nisam prepreka, gde ti želiš.” I šta se posle desilo? Ja sam došao ovde i upisao medresu.

Kada sam upisao medresu i nakon što su mi rekli da nema problema, bilo je to 1970-te, 1971-1972-ge, tu negde, kada je neko od mojih rođaka, ne znam ni dan danas [ko je bio], došao i povukao dokumenta iz medrese da mi ne bi dao da nastavim medresu jer je to, tobože, zaostalo, tobože da mi treba da idemo napred, tobože da nas ti vraćaš unazad. I, ja nisam znao ko je taj koji je povukao moja dokumenta.

I kada sam ja došao u septembru kada je počela nastava, oni mi kažu: “Ti, momče, šta tražiš ovde?” “Ja sam već primljen u školu, kako šta tražim. Primili ste me.” Kaže: “Ne, tvoja dokumenta nisu ovde.” “Nije

tačno.” “Istina ili ne, vidi ti sam, vidi ti momče”, kaže mi direktor, “tvoja dokumenta je neko povukao.” “Ma koje mogao uzeti moja dokumenta?” “Došao je neki tvoj rođak i uzeo ih.” “Pa dobro gospodine, pa valjda ja trebam da potpišem. Ko je bio taj koji je uzeo dokumenta?” “Ne, ne znam ali neko ih je uzeo.” I šta se desilo? Morao sa da se vratim, ponovo sa došao da se upišem nakon što sam izgubio godinu u gimnaziji u Kijevu. Tada je bila otvorena gimnazija i ja sam se upisao ali mi je u mislima stalno bila medresa.

I, ja nisam hteo da učim, nije mi se učilo. Imao sam jednog profesora, sada je pokojni, koji je bio dobar poznavalac gramatike albanskog jezika, možda je bio u tome najbolji na Kosovu. Bio je Tafilj Keljmendi, bio je predavač albanologije. Umro je u Vučitrnu. Taj Tafilj me je upisao u gimnaziju u Kijevu, aludirajući da je medresa zaostala, da nije sa vremenom, da nije napredna, da to nisu naše ideje i ja ostadoh tu. I srećom, Tafilj mi je bio razredni. Ja nisam hteo da učim. Bio sam loš, jer nisam želeo da učim. I Tafilj mi kaže, ja sam tada imao jedno šest-sedam jedinica jer nisam hteo da učim: “Dževat Krieziju je imao dve slabe, ali sam zamolio nastavničko veće da mu poklone, jer smo u nekim bliskim vezama, tako da je on prošao razred.” Rekoh: “Ne, ne, ja nisam prošao. Neću da prođem.” “Momče, je si li ti normalan?” “Ja sam normalan profesore, ali ja neću ostati ovde, neću ostati u gimnaziji.” Čim je završena školska godina uzeo sam dokumente, pa sam opet došao u medresu, sa dokumentima.

Jeta Redža: Koje je to godine bilo?

Mula Dževat Krieziju: Godine 1973/1974. Dođoh ja u medresu i kažem direktoru: “Ja sam Dževat Krieziju, prošle godine sam aplicirao, konkurisao sam. Povukli su moja dokumenta, bio sam u gimnaziji, nisam prošao, nisam hteo da ostanem, ja mislim samo na medresu.” “Hajde, bre, momče, nema problema.” I ja sam odlučio da nastavim medresu koju sam završio sa dobrim uspehom.

I, počeo je nastavni proces, prvi dan. Dođem ti ja u medresu i sednem u zadnju klupu blizu prozora. Prozor otvoren, prozor od gvožđa. Predstavlja me profesor Mula Sadrija: “Kako se zovete?” Ja ustadoh: “Dževat Krieziju” i lupim glavom o prozor. Reče: “Ti si Krieziju, znam da...” Rekoh: “Evo, de, ja sam Dževat Krieziju.” I lupim ti ja glavom o prozor. To ne zaboravljam, znači, pričam o tome šta se desilo pre 40 godina. I on, sada pokojni, nek počiva u miru, uvek bi rekao: “Hajde Krieziju, hajde ti Kryeziju...” to je bio taj moj prvi dan u medresi, koji nisam nikad zaboravio, kada sam opalio glavom o prozor. “Dževat Krieziju”, reče, “znam da si Kryezi³, da...” kao, ono, ja glavom o prozor, Dževat Krieziju, tako.

I u medresi je za mene je bilo teško vreme. Moje ekonomsko stanje je bilo teško, opet je bilo teško. Ali zahvaljujem svevišnjem i sve one donatore koji su pomagali medresu. Mi smo morali da plaćamo 50%, a ostalih 50% je plaćala medresa: tu je bila hrana, tu je bio smeštaj u internatu. Znači, ta mogućnost

³ Aluzija na koren reči: “Krye” na albanskom glava

Oral History Kosovo

plaćanja 50% nije bila mala, bila njačajna, jer da nije bilo mogućnosti plaćanja 50% možda ja ne bi mogao da nastavim tu školovanje.

Ja sam krenuo za Prištinu sa recimo dva i po evra u džepu, koliko danas otprilike i košta autobuska karta iz Kijeva do Prištine. Znači, ja sam krenuo za Prištinu sa dva i po evra u džepu a i to sam dao kondukteru za autobusku kartu; u Prištini sam boravio nedelju dana bez ijednog centa u džepu. Pozajmio sam od jednog druga dva i po evra da se vratim, misleći da ću dobiti neke pare da vratim tom drugu. Tako, i drugovi su mi mnogo pomogli. Znači, ovo je bilo jedno teško stanje, uglavnom za mnoge porodice. Nas je tako bilo pregazila istorija. Pregazila nas je, ignorisala, bacila na kolena. Nisu dozvolili da se školuješ, da se zaposliš, da napreduješ i povrhn toga je bila kriza. Moja je porodica preživela zahvaljujući poljoprivredi i stočarstvu, tako da je situacija bila teška.

Zbog toga dobro pamtim te dane: kada sam pošao i kako sam se vratio, kako sam izdržao tamo nedelju dana. Vidim danas, moja deca uzmu 40-50 evra pa su nezadovoljni, ne slažu se s time. A imaju dobru garderobu, dobru hranu, imaju telefone, imaju standard, upisuju auto-škole i opet su nezadovoljni. Nisam ni ja zadovoljan njihovim učenjima: "Oče, pao sam na ovaj ispit, oče..." "Zašto sine, bre, pa sve uslove imaš, imaš struju..." Danas, ja moju decu ispraćujem i dočekujem kolima kod Kijeva. A mene, ko? Ja sam ustajao u pet sati, prolazio pored 50 pasa da bi stigao u Kijevo. Pored 50 pasa, 50 opasnosti, 50 žrtvi. Dete, 16 godina. Buditi se noću u pet sati da bi uhvatio autobus u sedam i trideset, da dođem u Kijevo. Bilo je užasno! Sneg, mraz, zima. U božje ruke, bez pratnje, apsolutno sam.

I ovo teško stanje. I, kada upoređujem sadašnje vreme sa oni tadašnjim, mi smo daleko, daleko veoma daleko. Znači, današnja generacija ne daje svoj maksimum da se školuje, da shvati važnost obrazovanja, da voli školu znanja. Jer znanje je generator svega dobrog koje je bog podario zemlji. I, ja sam posle diplomirao, završio sam medresu. Neki od mojih drugova su otišli na Istok, u zemlje Istoka, u arapske zemlje. Tamo su neki završili studije. Ja zaostadoh za njima jer sam morao da pomažem porodicu. Čim sam završio školu odmah sam stupio na dužnost imama. Takvu situaciju nisam doživeo samo ja i ne samo moje društvo, već i i većina mojih sunarodnika. Situacija je bila takva da si morao da se suočih sa takvim izazovima. Sada je nešto sasvim drugo.

Jeta Redža: Aha. Šta ste radili tih '80-ih godina?

Mula Dževat Krieziju: Tokom '80-ih godina, ja sam započeo moju karijeru kao mladić u jednoj vrlo osetljivoj profesiji. Svih ovih godina ja nisam znao šta znači obući farmerke, patike ni da igram fudbal ili da se bavim nekom sportskom aktivnošću. Takav je bio metalitet u to vreme: "Kako da hodža igra fudbal? Kako da hodža nosi farmerke? Kako da hodža nosi dugu kosu? Kako da hodža nosi naočare? Kako da hodža vozi kola? Sramota!!" Ja sam se zatekao u tom vremenu. Evo već 37 godina kako sam u službi, 37

Oral History Kosovo

godine je veoma dug period. Stigao sam...znači, pripadam generaciji koja je se sretala sa ljudima koji su rođeni 1880-te, 1990-te, znači, sada i 2000-te, znači sreo sam ljude iz 18, 19 i sada 20 veka. Znači, negde 58 godina.

I tako, ove su bile moje peripetije, one...i ta nostalgija, i te patnje, te žrtve. Ponekad bi bio neki prijatan momenat, ali vrlo retko, većina je bila onih težih. Uvek si morao da se trudiš da nešto postigneš, da nešto uradiš. I, moja profesija je bila takva, kako rekoh. Ta profesija traži da budeš pažljiv u ponašanju, u razgovoru. To je uzvišena misija, sveta, pripovedaš Božju reč. Moram biti primer u moralu i etici, moram biti primer za druge. Rekoh, te stvari nisam smeo da radim, nisam smeo. Nisam smeo, apsolutno: niko nije smeo da me vidi da igram fudbal, da igram šah, da igram karte – to bi bilo sramota. Tako sam ja odrastao, tako sam vaspitan, tako sam i sazeo. Uvek: “Kuku, sramota! Osramotiću se! Sramota!” i da takav onda nekoga vaspitavam, da mu pomažem? Tako je bilo do devedesetih; znači, ja sam se angažovao u mojoj profesiji: na obrazovanju ljudi, na poboljšanju njihovog karaktera, morala, na zbližavanju sa njima, radio sam na njihovom školovanju, učio ih kako da odrastu, kako da postanu ljudi, kako da zavole školu, da vole domovinu, kako da vole roditelje, kako da vole nastavnika. To su bile glavne tačke kojih sam se držao i na osnovu kojih sam ja učio generacije i generacije.

I, posle, pošto je bio i početak, bili su to događaji '81-ve, bili su oni događaji koji... Vi niste to doživeli, hvala Bogu da vi niste to doživeli. Jer, počeo je da se ljulja albanski svet, da se ljulja opšti koncept o nacionalnom pitanju. Sve što je bilo albansko počelo je da se ruši: studenti, hapšenje intelektualaca, masovna hapšenja ljudi, masovno bežanje mladih generacija u inostranstvo. Vršeni su pritisci, batinali su te, tada ti nisu dali pasoš. Da bi pobegao od pritisaka trebao si da imaš pasoš, a da bi dosao do njega trebala ti je intervencija. Bile su to teške stvari.

Ti vidiš situaciju, živiš sa njome ali i sa konstatnim zahtevima da se takvo stanje promeni jer to se više nije moglo trpeti. Hapsila se elita: profesori, intelektualci, patrioti, ljudi koji želje, ljudi koji volje da vide... Nismo mi imali teritorijalne pretenzije prema Srbiji. Mi smo samo hteli da učimo albanski, da radimo albanski, da umremo albanski. Ovo je bila naša želja. I to nam je oduzeo tadašnji režim. Nisu nam davali: “Vi Albanci ne treba da se školujete. Vi Albanci ne treba da učite. Vama Albancima je dobro. Vi treba da budete najniži sloj na svetu, da budete sluga Srbije,” da bi oni posle radili sa nama sve što bi hteli.

Jeta Redža: Razumem vas. Gde ste vi bili '80-te, 81-ve?

Mula Dževat Krieziju: '81-ve? Pa, ja sam živio u skladu sa vremenom. Podržavao sam proteste studenata, podržao sam pokret...

Oral History Kosovo

Jeta Redža: Ko predavač ili...

Mula Dževat Krieziju: Ne, ja sam izašao. Te, 1979-ve sam stupio na posao.

Jeta Redža: OK. Koji je bio vaš zadatak?

Mula Dževat Krieziju: Moj posao je bio u Bubavecu, rekoh. Završio sam medresu, diplomirao sam 1979. Te godine sam se zaposlio. I od tada, od 1981-ve, zlo me je uvek pratilo. To je vreme bilo...od 1974 je vladao relativni mir, privremeni, ali bez tvojih prava. Nisi smeo drugačije da misliš, osim Kosovo u Srbiji. Nisi smeo da pomisliš da Kosovo treba da bude republika, jer kako je moglo biti Kosovo Republika? Kako je bilo moguće da imaš institucije, da imaš ovo ili ono pravo? Ti nisi imao prava da imaš akademiju, nisi imao prava da imaš ovo, ni ovo, ni ovo. Nisi imao nikakva prava.

Jedan veliki broj ovih fakulteta su bili tada zabranjeni. Znači, bilo je to kršenje elementarnih ljudskih prava da je to postalo neodrživo. Onaj ko je znao da čita, onaj ko je gledao malo dale, pratio je situaciju. I, u takvoj situaciji ja sam živio, zajedno sa porodicom i prijateljima, trudeći se da nešto uradimo, upućujući koju dobru reč, radeći nešto korisno, jačajući ovaj narod, pripremajući narod da se suoči sa opasnošću koja je nailazila. I, ona je došla. Mi smo uvideli da nam pretila opasnost da nestanemo, da nas Srbija uništi, da nestanemo sa površine zemlje.

Jer je htela da uzme... Nisu im trebali ljudi, trebala im je zemlja, trebalo im je podzemno bogastvo, jer Kosovo je bogato mineralima, puno ruda, puno zlata. Mi od zlata živimo; vi ste pratili intervju onog Amerikanca, koji kaže: "Vi spavate na crnom zlatu." Nažalost, mi još nismo dostigli taj ekonomski razvoj da bi to koristili i plasirali na svetsko tržište. Ali, dobro, to će se dostići, nije to stvar za mene. I, kao što rekoh, imali smo vrlo tešku situaciju.

Ermira Krasnići: Kako su te političke promene uticale na vaš rad?

Mula Dževat Krieziju: Ja sam bio u kontaktu sa narodom, bio sam u kontaktu sa masom. I, oni su se stalno pitali: "Šta da radimo? Kako da se ponašamo? Kako da nađemo saveznike, da radimo." Adem Demači je bio u zatvoru. Jedna čitava elita se nalazila u zatvorima. Neki su oslobođeni, drugi su proganjani. Moja je škola bila spemna, jer sam to nasledio od dede. Ja sam znao. Moj otac...moja baba je živela kao udovica. Nakon deset godina braka su joj ubili muža, ostavivši je da se brine o siročadima. Ja sam bio dušom i telom sa onima koji su proganjani, jer smo i mi bili proganjani kao porodica.

Zatim je došla ta izopštenost, izolacija je bila praćena i drugim kaznenim merama. Nametnuli su nam bili *otkup*⁴, ja to ne pamtim, ali su tako pričali. Prikupljali su materijalna dobra: ti ćeš predati toliko i toliko

⁴Prinudno prezimanje "viškova".

Oral History Kosovo

hiljada pšenice... i, sva ta pšenica, sva ta stoka je predata po narudžbi. I vreme **otkupa** je bilo vreme...akcija prikupljanja oružja i prikupljanja viškova su bila dva zloglasna perioda za albanski narod. Bile su to kaznene mere da bi Albance oterali za Tursku. I taj zloglasni memorandum između Jugoslavije i Turske; oko 400 000 Albanaca su napustili svoja ognjišta i preselili se u Tursku. Stav Srbije je bio: "Imate istu veru, tamo ćete naći džamije, tamo imate...i, ovde nemate mesta, napustite ovo mesto". I otišli su, pod pratnjom.

Vi ste videli ove emisije koje se daju na TV21 koje je pre dve godine pravio onaj Bahtir Cakoli o Albancima u Turskoj. Ako ste primetili šta su doživeli ti starci, kako su pobjegli - sa drvenom zapregom, sa volovima su krenuli za Tursku. I, oni su tamo otišli, bačeni su bezdušno u anadolska bespuća. I, to je bio užas za sve Albance. Znači, sve su ove brige pale na teret albanskog naroda, sa njima smo u rasli, zajedno sa narodom smo doživljavali taj užas. I, uvek smo morali da iskažemo međusobnu solidarnost, da hrabrimo jedan drugog, da jačamo kako bi smo se suočili stime i i kako bismo mogli pružiti otpor. Ne treba da napuštamo Kosovo, treba da se školujemo, da ovo prevaziđemo, jer cilj Srbije je... Srbija želi sledeće: da mi napustimo ovo mesto, da se mi ne školujemo već da ostanemo nepismeni i da na kraju radi sa nama šta god hoće.

Ali, hvala Bogu, imali smo intelektualce, imali smo poštene profesore, bili smo...solidarizovali smo se sa delima Adem Demaćija, solidarizovali smo se sa delima intelektualne elite koja nas je učila, sa našim profesorima, kojima zahvaljujem. Pomogli su nam da održimo sećanja živima, naučili su nas kako se voli domovina. Zatim, tu je i porodica i sredina koji su nas vaspitali. To nas je održalo u životu, to nas je naučilo kako da znamo kuda idemo i kuda nas ovi vetrovi nose i kako da opstojimo. Zato te godine su bile teške

Ermira Krasnići: Ovo nacionalno vaspitanje, je li to bilo deo vaših predavanja?

Mula Dževat Krieziju: Da, i ovo je bio deo mnogih mojih predavanja, obavezni deo mojih predavanja. Mi smo navodili konkretne primere koji su se desili u prošlosti i šta nam se može desiti. Povezali smo to, prožimali smo nacionalno sa verskim. To je naše neotuđivo pravo i to smo objasnili na primerima palih boraca, mučenika. Bog nagrađuje najvišim stepenom ljude koje štite kućni prag, kao što je bio slučaj sa Srbijom. Sve što je bilo albansko... Mi nismo hteli, rekao sam i ranije, nismo imali pretenzije prem teritoriji Srbije. Štitili smo naš kućni prag. Nismo imali gde ići. Zato, onaj koji bude ubijen štiteći kućni prag, koji primi metak u grudi je jedan od mučenika ili kako mi kažemo **šeita**⁵. Sve voda opere: ruka se uprlja, telo se oprlja – voda opere. Krv mučenika voda isprlja, ne sme se prati telo mučenika. I, sa verskog aspekta takva

⁵Arapski: ubijen *heroj, mučenik*

Oral History Kosovo

žrtva ostaje nepokrivene glave, dok se krv i roba ne diraju jer krv je nešto uzvišeno - to je najskuplja krv koju ceni Bog time što ga nagrađuje nektarom raja.

Takva su bila naša predavanja: znači, da odbranimo naš indentitet, jer ovaj albanski jezik nam je sam Bog podario. Nismo znali da pričamo, nismo mi sami stvorili ovaj jezik, jer nismo rođeni kao neko drugi pa da stvorimo albanski jezik. Mi smo rođeni takvi kakvi smo. Tako nam je Bog ostavio u amanet: "Dževate, ti imaš albanski jezik." "Da." A oni su hteli da zabrane taj jezik: "Ne pričaj albanski! Pričaš srpski - dobar si čovek. Radiš srpski - dobar si čovek. Albanski ne smeš da pričaš." Zašto? Zbog interesa. Znao je da je naše obrazovanje i naša energija opasnost za njih. Zašto? Mi ćemo postati sami sebi gospodari. Oni su navikli da mi budemo njihove sluge.

Zbog toga, ako ti neko uzme ovaj jezik ti si odgovoran prema Bogu. Ako ga štitiš, Bog će te nagraditi. Ovo treba da bude jasno: albanski jezik je božji, da. Ko je negde rekao, jel Naim: "Koliko je lep, koliko je čist, koliko je dobar albanski jezik." Znači, on opevava albanski jezik. On veliča albanski jezik jer nam je taj jezik podario Bog i mi treba da ga čuvamo. I tvoja je obaveza da ne dozvoljiš da ti neko uzme tvoj jezik i indentitet. Ti danas možeš biti musliman, možeš biti i katolik, sutra možeš biti pravoslavac, prekosutra možeš biti budista ali uvek si Albanac; treba da uvek budeš Albanac jer poseduješ albanske gene, albansku krv. Veru možeš promeniti, ali indentitet apsolutno ne. Dakle, sačuvati indentitet je božja obaveza. Da umreš za njega je najviši stepen raja. Tako smo vaspitavali i učili generacije. To ih je održalo, jačalo i održalo u životu - da mogu da im se suprostave.

Mi smo ovde na Kosovu jedan narod a dve vere, mi smo braća. Muslimanska vera, katolička vera, pravoslavna vera, ali smo uvek nacionalni kurs držali bez skretanja, bez odvajanja. Neki pojedinačni slučajevi predstavljaju izolovane slučajeve. Hoću da kažem, da smo se velikoj meri dobro slagali. I nastavice tako, jer nas pripadnost naciji ujedinjuje, jer imamo isti jezik, iste smo krvi, imamo iste gene, istu tradiciju.

I, naša su predavanja služila našoj stvari. Tome su služili i moji drugovi, ne samo ja. I tako, polako, polako, u susret vremenu i procesima koji su nadolazili, polako (nerazumljivo) ono, ovo. Zatim, krajem osamdesetih agresivnost Srbije postaje sve očitije: sada već i ubijaju Albance. Malo im je bilo da hapse, pa su počeli da ubijaju. Ubijala je studente, intelektualce, ubijala je i seljake, i one sa kečatom i one sa kravatom i one sa šeširom. Znači, sada više Srbija nije birala, jer za nju su svi postali neprijatelji. Pokušala je jednom da napravi podelu: "Ovi su dobri, ovi nisu." Ali, kad su videli da smo postali jedno, oni su onda proširili svoje delovanje - sve koje bi zatekli na ulicu gazili bi tenkovima, uništavali su sve pred sobom i nisu nikog želeli da vide živog jer smo im zasmetali.

Oral History Kosovo

To su bili ti problemi koji su nakon tih ubistava, nakon tih sučešći i odavanje počasti doveli do rađanja jedne druge velike inicijative. Od strane političkih zatvorenika i od rudara Trepče koji su radili pod zemljom došao je poklič, kao preventiva, kao mera odgovora srpskoj represiji, da dođe do nacionalnog jedistva. Tako je osnovan Pokret za oprost krvi, ranjavanja i svađa.

Ermira Krasnići: Kako ste se vi uključili u sve to? Kako se desilo da se vi uključite?

Mula Dževat Krieziju: Kada je došao poklič, poziv, od itelektualaca koji su bili po zatvorima i rudara koji su se samozatočili pod zemljom. Vi ste mladi, vi niste...možda pamтите, možda ne, ne. Ti, kamerman, možda ti?

Noar Sahiti: Ja sam mlađi od nje.

Mula Dževat Krieziju: Ti si mlađi, a? Ne, ni ti ne pamtiš. I, šta se desilo? Tada je trebalo da budemo jedistveni, jedinstveni, da budemo zajedno. Da damo reč jedan drugome. Kao besa⁶ Hadži Zeke. Često puta Albanci su znali da se zbliže, da jedan drugome daju besu i da se zjednički suprostave opasnostima, koje su pripremane u zloglasnim kuhinjama Srpske akademije nauka, od strane čubrilovićevaca i drugih ičevaca da bi uništili jedan čitav narod. Istorijski se to dešavalo i ranije. I ranije se dešavalo. Znači, nije bilo pritisaka samo od '81-ve pa na ovamo, već istorijski gledano, istorijski, ovaj narod je krvario.

I, došao je momenat da se osnuje Pokret za oprost krvi. Nosioci ovog pokreta su bili pripadnici naboljeg sloja tog vremena na Kosovu. Oni su bili anđeli tog vremena - studenti. Studenti su najbolji sloj naroda: Oni se neiskvareni, oni su mladi pupoljci koji se školuju, pred kojima je budućnost, od kojih se očekuju dela, od kojih se očekuju rezultati njihovog doprinosa. I, oni, tačnije, mladi sela Ljumbard, su 2 jula 1990. započeli jedan... Tražili su obećanje, reč, besu za dva –tri meseca. Zatim, još jedno ranjavanje, pa ubistvo i tako su redom konsolidovali svoje redove, formirali su Savete i postepeno se formirala čitava vojska mladih koji su započeli akciju i to je odmah imalo uspeha - mnoge od tih akcija su završene uspešno, bilo je mnogo pomirenja, mnogo zbližavanja, mnogo skupova.

Kada smo počeli, ja sam bio negde oko 2 februara u Ljumbardu...tada je bilo i nedoumica: šta će se desiti, šta treba uraditi?. I, tu sam po prvi put sreo Anton Četu kako daje neku izjavu za televiziju. I ono što je on rekao, ili sam ja tako razumeo... Anton je rekao za televiziju: "Jednom je neko bio učinio neko herojsko delo i narod je počeo da ga opevava u pesmama. Jednog dana se desilo da je on bio prisutan na nekoj svetkovini, bila je svadba ili nešto tako i narodni pevači su otpevali pesmu o njemu. Kada se završila pesma o njemu, on je počeo da puca iz pištolja u vis. Jedan pametan starac mu reče: "O, nemoj, bre, ubio te Bog, šta uradi tako! Ubio si sopstvenu pesmu." I nikada više ta pesma o njemu nije pevana. Čovek može

⁶ Besa: više od zadate reči kod Albanaca; obećanje koje treba da se obavezno ispuni.

da ubije svoju pesmu dok je živ. Zbog toga nije dobro da se neko opeva za života, već neka to bude nakon drugog šestomesečja, kako mi kažemo. Ko odlazi u večnost, ko ode sa ovog sveta, za života mu se ne peva pesma, jer čovek može ubiti svoju pesmu.” Po prvi put sam video Anton Četu.

Krenulo se, studenti su započeli akciju, počelo se u Peći; hajde, šta da radim? Sada se inicijativa nastavila po opštinama. I, tu gde sam ja živeo, u Mališevu, me zovu. Pre nekog vremena, 31-og, to je....danas je 26-ti, 31 januara 1990. ubijen je Ali Kryeziu iz Mališeva, ubijen je i Abdulah Mazreku u Mališevu i ranjen je još jedan drugi čije ime ni danas ne znam, oni su ubijeni od srpskih varvarskih snaga. Alija je bio moj bliži rod, naši pradedovi su bili su braća. Alijin i moj praded su bili braća i ja sam sa mojom braćom i rođacima organizovao sahranu i saučesće. I kada je osnovan Pokret zvali su me: “Mula Dževate, hoće li postati član Saveta, jer je tvoj doprinos veliki i ti nam trebaš.” “Da more, svakako.”

I ja sam počeo zajedno sa društvom. Imali smo uspeha. Sećam se da su nas pozvali, negde 20 aprila...14 aprila 1990.god. na dan Uskrsta u crkvi u Zlokućane se održavao jedan verski skup, ali je ovog puta bilo vezano sa oprostom krvi. Ja sam tu bio kao gost. To je bilo 14 aprila. I tada sam preuzeo obavezu, da ja održim...jer do tada su se skupovi održavali po lokalima, u odama⁷, a to su bila manja mesta. Akcija je počela da se širi. Počeli su i zahtevi, ljudi su dočekani sa entuzijazmom. Ljudi su želeli da učine nešto. Tada su ode postale tesne, dvorišta su postala tesna. Ja sam trebao da organizujem pomirenje u džamiji u Bubavecu, koja se danas zove Džamija pomirenja, tako smo je imenovali. I, tu...

Ermira Krasnići: Da li održan skup u Zlokućane?

Mula Dževat Krieziju: Da, održan je u Zlokućane. Sada ja želim da napravim nešto slično kao u Zlokućanima. Bilo je opasno jer je tada bilo vanredno stanje. Nismo smeli da budemo zajedno više od tri Albanaca. Trebao si tražiti dozvolu od policijske službe. Nažalost, tadašnja policija je ipak imala neke kompetencije, još uvek. I, ja sam trebao... Četiri-pet dana ranije je bilo najavljeno da će biti proglašeno 27 oprosta krvi, bilo je tu i ranjavanja i svađa. Bili smo se spremili da održimo zvanično pomirenje, zvaničan oprost. Ja se posavetujem sa društvom; i, ja sam trebao da idem da prijavim organima skup. Bio je jedan momak, jedan Faik Jasići iz okruga, sada opština Junik. Bio je došao kao mladi radnik u Mališevu, komandant policije. Zamenio je jednog drugog. Nije me poznao, nisam ga poznao.

Rekoh: “Gospodine komandante, imam jedan zahtev...”, bio je 26 april, dan Bajrama, “i, imam nešto posebno, jer će doći do jednog oprosta krvi pa sam došao da te obavestim, da znaš” On reče: “Dobro, dobro, tvoje je ime Mula Dževat? Mula Dževate, kaži mi ti koji je pravi cilj ove akcije.” Čuo je on, pričalo se o tome u Bubavecu: “Održaće se u Bubavecu, u Bubavecu.” I mi smo hteli da nešto učinimo, da nešto

⁷ Oda: Tradicionalna soba za goste kod Albanaca

pokrenemo: “Da, komandante, doći će do jednog pomirenja, jedan oprost krvi, ništa posebno.” “Ne, ne, ti treba meni da kažeš sve.” I ja se nađem na mucu: da mu kažem, nisam mu verovao, da mu ne kažem, opet on sve zna. Šta da se čini? “Komandante, dobro bre, dan Bajrama je, dolaze ljudi. Evo kažem ti, oprostiće se jedna krv, nema ništa drugo tu.” Reče: “Ne, ne, moraš da mi sve ispričaš.” “E pa, dobro, ispričaću ti.”

Zatim mi on reče: “Slušaj Mula Dževate, ja ću doći u Bubavec sa mojom patrolom.” U stanicu policije u Mališevu su bile uvedene prinudne mere. Bilo je Srba, došli su bili iz Srbije, iz Bosne i iz Vojvodine. Mislim da grešim, nisu došli iz Srbije, već iz drugih mesta, iz Vojvodine. Reče: “Ja ću njima dati odmor, a ja ću doći sa mojom patrolom, na moju odgovornost da bi zaštitio tebe i ostale i dok ja budem živ niko vas neće dirati.” Eh, šta ovo bi! I ja mu ispričah sve šta će se desiti: “Pozvali smo mnogo ljudi, biće nekoliko oprosta krvi. Biće tu i neka pesma, neki recital, biće tu jedna bina i tu će se održati jedan skup.”

I, to se desilo 26 aprila 1990. na dan Bajrama, nakon molitve: napravili smo bili binu, doneli ozvučenje, napisali smo puno plakata. Na vratima džamije, to nikad neću zaboraviti, bila je napisana jedna parola. Nju je napisao pokojni Muhamed Piraku, pokoj mu duša. Profesor Anton reče: “Muhamede, ovo je nešto teško za Mula Dževata: ne gledajte crkve i džamije, jer naša vera je ‘albanština!’” Usred džamije u Bubavecu. “Mula Dževate, šta ti kažeš na to?” Rekoh: “Profesore, meni to teško pada, ali takva su vremena. Vreme traži da se osvestimo jer nam pretila velika opasnost.”

Čudnovato je to, jer su i neke moje kolege su mi prebacili: “U džamiji u Bubavecu je pisalo da ne gledamo na crkve i džamije...” Ne radi se tome da se ne ide u crkve i džamije, jer su one naši verski objekti koje čovek koristi na osnovu svoje volje i svoje vere. Nije to bila poruka da ne idete, već se poruka odnosila na to da nas džamije i crkve ne dele, jer vera Albanaca je... Znači, da je naša prva i najvažnija obaveza da ojačamo i da se solobodimo srpske okupacije. Da volimo domovinu, da napravimo državu, onda će biti i verskih sloboda, pa nek bira ko šta hoće. To je to.

Ali neki, koji vide samo ovako {postavlja ruke pored očiju sužavajući vidokrug} su mi zamerili: “Kako je mogao tako Dževat.” I, šta se tu desilo...nešto drugo. U ovoj džamiji, na dan Bajrama su došli pet sveštenika na ovaj skup. Njih petorica su bili na bini, dok su drugi, njih deset ili davadesete su bili dole, među masom.

Drugi deo

Zamerili su mi mnogo kako je moguće da hodža ide u crkvu, jer to ne ide. Znači, to je ono glavno koje sam ja uradio, što sam izgradio most, što sam povezao dve vere, što sam sastavio crkvu i džamiju i zbližio

Oral History Kosovo

hodžu i sveštenika, da bi pokazali svetu da nismo ni fundamentalci, ni teroristi ni kriminalci. Jer, Islam nikog ne ugrožava, ni na Kosovu, ni na Blakanu, ni u Evropi ni u svetu. Jer naša vera je tolerantna: da zajedno živimo, da smo braća. Sve tri vere potiču...od jednog...pripadaju jednom narodu. I to je bila glavna poruka iz skupa u Bubavecu.

I, čudnovato, trinaest puta sam bio uhapšen od srpskih snaga i svaki put bi mi postavili isto pitanje: “Šta tražiš ti u crkvi? Šta oni traže u džamiji? Zašto ste se zbližili? Zašto se mirite? Hoćete da nas napadnete?” “Ne, mi ne želimo da vas napadnemo, ali ako bude potrebno borićemo se od vas. Da vas napadnemo nikako, ali da se branimo, da. Jer mi ne idemo u Srbiju da nikoga napadnemo, apsolutno. Mi nemamo teritorijalnih pretenzija. Mi ćemo braniti našu čast.” I to je ta snaga, to je ta veličanstvenost našeg Pokreta. On se proširio po čitavom Kosovu, i van Kosova. Zatim sam ja izašao...

Ermira Krasnići: Da ostanemo kod mirenja u Bubavecu: koliko je bilo oprosta, koliko je bilo mirenja, koliko je ljudi bilo prisutno?

Mula Dževat Krieziju: Na skupu u Bubavecu je bilo 27 oprosta krvi. Zatim, još 40 slučajeva ranjavanja i svađa. Žnači, ukupno je bilo oko 70-80 mirenja. I, bio je jedan poseban slučaj, bila su dva slučaja. Navešću dva. Prvi, u jednom selu na periferiji Mališeva je bio ubijen jedan mladi učitelj. Ubio ga je komšija. I, mi smo otišli kod porodice ubice. Znali smo da je jedan član te porodice bio ubio nekog drugog komšiju. Znači, oni su bili žrtva ali su bili i ubice. I, šta se tu desilo? Odo smo posle kod one druge porodice, da od nje zatražimo oprost krvi. Odo smo u Suvu Reku i dobismo oprost te se vratismo nazad, povel sa sobom čoveka koje će pružiti ruku pomirenja: “Neka ti je prosta krv mog brata!” “Hvala vam časni i poštjeni ljudi, Bog vam pomogao!” Mi aplauz, našem obradovanju nije bilo kraja.

I, sedimo mi tako, pijemo kafu, odmaramo se. Profesor Anton veoma pažljivo želi da napravi sledeći korak: “Ovaj ti je oprostio krv, sada ti treba da oprostiš drugome. Sad je, dragi brate došao na tebe red da u božje ime, u ime naroda, u ime zastave, u ime palih heroja i mučenika da oprostiš krv tvog sina.” “Ne, more, profesore, to ne ide tako lako. Ne oprašta se krv učitelja. On je bio učitelj. Krv učitelja se ne prašta.” Anton, kasnije reče: “Ali ovaj je tebi oprostio krv.” “Ako, ako, on mi je oprostio krv, ali ovaj je bio učitelj.” Bilo nam je teško da čoveku kažemo: “A ovaj nije bio učitelj, njegov sin nije bio učitelj, jel to hoćeš da kažeš?” To je bilo teško za nas, ali tu su nam pomogli i njegova braća “Nemoj Bac⁸, uzimaš nam obraz, ne možemo tako. Pa, jesi li ti normalan, gde će naša duša, gde će njegova duša.” “Da, da, ali moj sin je bio učitelj a krv učitelja se ne prašta. Ti, Antone, da li ti znaš šta je učitelj?” Anton: “ Ja ću ti reći: ja sam otac

⁸ Bac: način obraćanja starijem iz poštovanja

učitelja.” “Kako?” “Ja sam stvorio, ja sam proizveo generacije i generacije učitelja. Ja sam učio tog tvog sina. Ja sam ga napravio učiteljem, ja sam prvi učitelj na Kosovu.” “Ti ne znaš šta je učitelj.”

I tako, jedno četiri-pet sati intenzivnog rada, ali nismo mogli da ubedimo čoveka. Šta se posle desilo? Nakon toga smo organizovali skup u Džamiji pomirenja u Bubavecu. Njegova porodica je vršila pritisak na njega: “Osratio si nas tvojim nedoličnim ponašanjem; ti trebaš da oprostiš krv u ime naroda, u ime nacije, u ime palih.” I, dođe jedan čovek u džamiju u Bubavecu i zove nas: “O, Mula Dževate! Baci je oprostio krv učitelja.” “Eh, svaka mu čast!” Kad je došlo vreme da se zagrlje, njegov sin reče: “Profesore, otac hoće da ti pruži ruku.” “Ko je, a? Ko je otac učitelja?” “A, otac učitelja!” Tada ga je zagrljio. Nikad to ne mogu zaboraviti. Nikad to neću zaboraviti, sada su oni obojica na onom svetu. I, bilo je to nešto posebno.

Jedan drugi slučaj u džamiji u Bubavecu. Jedan kaže: “Ja želim da oprostim.” Bio je to slučaj između pripadnika dviju religija: jedan katolik je ubio jednog muslimana. Porodica katolika se odselila u Hrvatsku. Ovaj iz muslimanske vere mi kaže: “Ja ću mu oprostiti, ali uz jedan uslov.” Mi: “More Bac, nemoj da postavljaš uslove, nemoj bre.” “Ne, ne, ja imam jedan uslov.” “Koji?” “Ako se on bude vratio na Kosovo i ne bude napustio svoje rodno mesto, onda mu ja opraštam.” To je za nas bilo nešto veliko: da se vrati u svoje rodno mesto, da živi u svojoj domovini. Ovo je bilo nešto veličastveno, nešto što nam je dalo snagu da nastavimo dalje.

Ova dva slučaja su se urezali u moje pamćenje. Pamtim još mnogo toga. Bilo je mnogo slučajeva. Prema profesora Pirakua, bilo je uključeno negde oko trista hiljada ljudi. Najveći skup koji je održan nakon Drugog svetskog rata je održan u Bubavecu. Bilo je ljudi na oko deset kilometra, na sve četiri strane: u pravcu Prištine, Peći, u pravcu Mališeva i u pravcu Suve Reke. Na sve četiri strane...nisu mogli prići svi ljudi. Hodali su sat i po da bi došli do Bubaveca, nisu mogli prići kolima. Znači, veliki broj ljudi, a malo mesto, ali ljudi su se ipak okupili. I posle, nakon što se skup završio, ja sam najavio sledeću akciju mladih - skup u Dečanima: “Doviđenja do prvog maja, u Verat e Lukes⁹.”

Bila je to prilika za mene da objavim skup prvog maja u Verat e Lukes. Verat e Lukes, ili selo Luka u opštini Dečane. Tu je održan skup, tu je bila skupština svih Albanaca. Tu se donete važne odluke. Zatim je održan Druga skupština pomirenja ili jedistva, ujedinjenja. To je bilo povoljno vreme, te se akcija brzo proširila jer se sve desilo pred trista hiljada ljudi; tu su bili prisutni imediji, tu je bio vrhunac. Oko pola miliona ljudi se okupilo na teritoriji Luke, kod Verat e Lukes, gde je oprošteno više od 60 slučajeva. Negde oko 300 oprosta je bilo...prošlo je 26 godina od tada, dugo je to vreme, ne mogu se tačno setiti. Ali, bilo je negde oko 30

⁹ Mesto pored sela Luke, opština Dečane gde je održan najveći skup oprosta krvi na Kosovu

Oral History Kosovo

oprosti krvi bez posredovanja: samo bi neko podigao ruku, samo bi došao kod nas, podigao ruku.
“Hajde!” “Ja hoću da oprostim krv...”

Tu se desio jedan poseban slučaj: izašla jedna naša sestra, svako poštovanje za nju i tada i danas: “Ja hoću da oprostim krv jedinog brata u ime šest sestara.” Zatim, drugi: “Ja hoću da oprostim bratovljevu krv.” Zatim, neko oprašta očevu krv, neko sinovljevu, znači postigli smo...senzibilizovali smo ljude, porasla je želja da se preduzme nešto, da se postavi kamen u najnoviju tvrđavu našeg vremena, u našu nacionalnu istoriju. Znači, bilo je tu 30 oprosta, bez posredništva, bez potrebe da se ide kod porodice da se traži oprost. To je bilo ono posebno kod Verat e Lukes. Znači, više od 60.

I, kada je Srbija videla tu masu ljudi i tu snagu od pola miliona ljudi, okružila je tenkovima mesto Verat e Lukes. Ali zahvaljujući požrtvovanom angažovanju profesora Zekirja Cane prema kome imam poštovanja, nije došlo do nekog masakra, do nekog kvoprolića od trane sprskih naga. Ipak, mnogo ljudi je dobilo batine, mnogi su izmaltretirani, neki su uhapšeni, tako da...

Ermira Krasnići: Kako ih je on zaustavio?

Mula Dževat Krieziju: Represivnim merama, tenkovima, sa policijom. Znači, nakon što je skup završen, počeli su da biju aktiviste, da ih maltretiraju, da ih hapse. Tu su shvatili da je stvar ozbilja, da to za Srbiju znači tempiranu bombu. I zato su oni preduzeli kaznene mere i posle nisu dozvolili da se održe takvi skupovi.

Ermira Krasnići: Mislila sam na Zekirja Canu, kao je on uspeo da ih zaustavi?

Mula Dževat Krieziju: Profesor Cana je...jer je narod držao podignuta dva prsta {drži podignuta dva prsta}, viktorija. Čak su i mene bili pitali: “Šta znače ova dva prsta?” Ja sam tome dao drugu simboliku. Rekao sam: “Ili živi i slobodni {dodiruje jedan od dva podignuta prsta} ili mrtvi u raju {dodiruje drugi prst}. Bilo jedno ili drugo, dobro će biti. Ili živi i slobodni ili mrtvi u raju.” Znači, da možemo i umreti ali ćemo ići u raj. I, neki od medija su to preneli.

Srbija je na početku akcija...objašnjavam sada karakteristike Pokreta kojih je bilo mnogo. Srbija je na početku lansirala propagandu da su Albanci ubice, da se oni međusobno ubijaju, da mi tu ne možemo ništa učiniti, oni to rade jer su zaostali. Srbija je tu propagandu nastavila i kada je ubijala aktiviste Pokreta i kada su ubijeni intelektualci '89-te. Jer: “Albanci se međusobno ubijaju, oni svete jedan drugome, oni primenjuju krvnu osvetu.” I druge banalne komentare i na taj način su omaložavali naše angažovanje i naš autoritet. Srbija je na svaki način pokušavala da umanjuje i izbledi našu misiju i uz negativne konotacije da obezvredi našu misiju.

Ali svet je već video o čemu je reč. Srećom bilo je tu ljudi iz Evrope i iz Amerike koji su izbliza pratili situaciju, koji su shvatili o čemu je reč i znali su šta se dešava. Bilo je nešto interesantno u vezi sa ovim skupovima: tokom skupova raskinulo se sa komunističkom partijom. Organizovali smo se, postavili bi stolove, pa onda se tu potpisali da predajemo knjižice komunističke partije. To je bilo namenjeno Srbiji, jer je ona preko svojih aktivista i komunista držala situaciju pod kontrolom. To smo učinili da ubedimo narod i javnost, da bacimo te knjižice i da raskinemo vezu sa Savezom komunista, jer je za nas bilo strašno. Sve ovo je bilo snažan odjek. Zatim...

Ermira Krasnići: Kada se to desilo, koje godine?

Mula Dževat Krieziju: Devedesetih godina...skupovi su imali taj efekat. To je imalo odjeka, bilo je atraktivno za ono vreme, bilo je sveto da se uradi tako nešto. Zatim, jedna druga karakteristika je to što smo mi kao aktivisti prevazišli dve norme, prevazišli. Ili nismo se bavili sa dvema normama koje su bile deo kanuna, kao što je otkup oprosta parama ili neke šarlatanske norme da se krv plati u vrednosti 100 kamila, krv jednog čoveka; ili se plaćalo za ranjavanje, to se plaćalo. Znači, mi smo pomirenje ostvarili bez uslova. Nije bilo kompenzacije. Onaj koji je oprostio krv, to je činio u božje ime, u ime nacije, u ime slobode, u ime domovine, u ime karaktera svoje porodice. Tu se nije više plaćao otkup krvi.

Druga jedna karakteristika je bila ta što mi nismo primali dnevnice. Niko nas nije odvezao nigde. Išli smo našim kolima. Sami smo snosili troškove. Sami smo plaćali ručkove i večere. Bilo je interesantno da nikad nismo jeli kod porodice ubice, nismo hteli njegov hljeb. Preneli bismo mu reč: "Krv ti je oproštena, više sa njima niste u svađi." Ali, hleba tu nismo jeli. Hteli smo da odamo počast oštećenoj porodici. Nismo hteli da učinimo to zadovoljstvo toj porodici. On bi nam zahvalio ali nije naručivao ništa više za nas.

Bilo je nešto drugo u pitanju što je doprinelo uspehu naše akcije... Vi ste razumeli kada sam rekao da smo bili sa najboljim predstavnicima naroda, sa studentskom elitom, koja je bila neiskvareni sloj, kako mi kažemo, u moralnom i u duševnom aspektu. Nismo vodili sa sobom ni ujaka, ni nećaka, ni prijatelja ni teču da na pomognu. Ne, ne, sve smo eliminisali. Ko nam se pridruži, hvala mu. Ali mi nikog nismo pozivali. Ko je bio prijatelj Mula Dževata, ko mu je ujak, ne, apsolutno. Grupa bi ušla unutra: "Došli smo u božje ime, u ime nacije, u ime krvi palih heroja, u ime majki, u ime kolevki da date oprost krvi." I, tako smo postepeno ubedili tog gospodina da oprosti krv, da omekša srce i da učini nešto za našu nacionalnu stvar.

Znači, nije bilo kompenzacije. Jedna Nemica je odbranila doktorsku disertaciju na temu: Pokret oprosta krvi 1990. Razgovarao sam stobom Jeta, napisala je knjigu, ali još nije izašla iz štampe. Ona je prikupila mnogo materijala. Samo ja sam joj poslao jedno 30 ljudi: idi kod toga i kod toga. Znači: čitavu grupu koja je radila sa nama. Ona je skupila pravi nektar iz ove oblasti. Dao Bog pa će knjiga ubrzo izaći, jer je tu

dosta materijala, jer je skupila građu od aktivista koji su sačuvali uspomene iz tog doba. I, ona će...biće jedna dobra knjiga.

Mi smo napisale nekoliko knjiga, postoji knjiga Instituta, postoji knjiga Muhamet Pirakua, postoji knjiga koju sam ja napisao, zatim jedna knjiga nekog mladića iz Uroševca, zatim i knjiga koju je napisao Bajram Hoti. Postoje pet-šest knjiga koje su do sada izdate ali u odnosu na to šta je sve urađeno, vrlo malo je napisano. Da se tako nešto desilo u Nemačkoj, Austriji, Italiji ili u Francuskoj, bile bi do sada pisane čitave biblioteke knjiga. Ali nažalost, mi se nismo još ozbiljno bavili ovim pitanjem. Još se time ne bavimo koliko bi trebalo: da se rade analize, da se napišu stvari, da se sakupe dokazi i da se postave tamo gde im je mesto.

I, ta Nemica, bi uzela, pitala: “Dobro, ovu akciju koju ste sproveli, ko vam je davao para?” “Mi smo trošili naše pare, naša kola, naši ručkovi.” “Bili ste plaćeni?” “Ne, nismo bili plaćeni.” “A kako ste tako radili? Koliko godina?” “Radili smo... recimo ja lično već 25 godina ne stajem, do sinoć. I sinoć sam bio na jednoj akciji.” Nisam stao evo 26 godina, nikada. Mi smo snosili troškove, nismo uzeli ni centa od nikoga. Bilo je priča od kojekakvih, od onih kojima smo pokvarili račune, od ljudi koju su imali privilegije od posredništva. Žele da etiketiraju ljude: “Ne, oni uzimaju pare, uzeli su pare.” Pa, ja i saradnici smo radili na najiskreniji način, na najljudskiji i najhumaniji način. Nismo nikome uzeli ni cent. Ni kafu, rekoh, nismo pili a kamoli da uzmemo pare, da primamo mito. Ti je činilo da naša akcija bude veličastvena, radili smo na najljudskiji način da učinimo nešto dobro za ovu naciju

Ermira Krasnići: Ko su bili vaši najbliži saradnici i gde ste započeli vašu akciju?

Mula Dževat Krieziju: Ja sam akciju započeo u Mališevu nakon što su primetili moje angažovanje; nakon toga me je profesor Anton Četa vodio svuda sa sobom. Bili smo i u dalekoj Americi. I tamo smo uspeali da realizujemo 20 pomirenja. Tamo smo bili: profesor Anton Četa, profesor Zekerija Cana, profesor Mark Krasnići, profesor Muhamet Piraku, profesor Tahir Abdyli, profesor Limon Rušiti, profesor Hakif Bajrami, profesor Musa Limani. O, to je jedna čitava vojska pa ne mogu navesti sva imena. Ovde treba navesti i grupu iz Peći: Hava Šalja, Mirvete Drešaj. Zatim je tu bila još jedna grupa: Nurije Zeka. Njoj se nešto desilo, jer je nestala sa lica zemlje. Prošle godine smo održali jednu akademiju za njih. I dan danas njeno ubistvo je enigmatično. Bila je jedna izuzetna aktivistkinja.

Ermira Krasnići: I ona je iz okoline Peći?

Mula Dževat Krieziju: Da, iz okoline Peći. Bila je deo mladih iz Ljumbarda. Znači, akcija se širila. Na osnovu jedne analize profesora Antona u ovoj akciji širom Kosova je bilo uključeno oko petsto ljudi.

Ermira Krasnići: A u Mališevu?

Mula Dževat Krieziju: U mom okrugu, u Mališevu sa okolinom, bili su...bio je Fetah Bekoli. Mi smo bili u Mališevu: Fetah Bekoli je bio inicijator, dok je akciju vodio Avdilj Beriša. Zatim, tu su bili Hamza Krieziju, Brahim Kryeziju, Cen Desku, Januz Mazreku, Kumrije Bašota, Dževdet Kastrati, Ragip Šalja, Hasime Mazreku, Zirafete Krasnići i mnogi drugi. Znači, bilo nas je negde...učitelj Šerif, veteran obrazovanja Šerif Gaši. Bilo ju tu svih profila. Oni koji su bili angažovani u Mališevu sa okolinom je bilo oko 30 aktivista.

Ermira Krasnići: Oni su prikupljali podatke?

Mula Dževat Krieziju: Oni su prikupljali podatke po selima. Recimo, u selu Bubavec je bio jedan konflikt, zatim se išlo iz sela u selo i prikupljali podatke. Posle smo išli grupno, od vrata do vrata. Kao ona pčela koja sakuplja nektar sa cveta na svet, tako smo mi sakupljali podatke, beleške. Napravili bi raspored i podelili se u grupe. Neki put svi zajedno, neki put po sedam, osam. Tako da smo napravili zaista nešto izvanredno, obavili smo ogroman posao. Ovaj Pokret je dao snagu narodu, on je naveo narod da razmisli i o drugim, još težim, situacijama i na taj način da se pripremi za nove situacije koje će na kraju i izroditi nešto novo, nešto sasvim novo, koja će se zvati Oslobodilačka vojska Kosova. Ovaj narod je bio ujedinjen. Ovaj narod je postao jedinstven. Nije bilo partijskih podela, ni pokrajinskih, ni regionalnih. Bili smo tada narod velikog srca. Sada više nismo takvi. Sada više nismo.

Bili smo svi vojnici tog vremena, bez razlike. Čudnovato, ali nije bilo predsednika, ni sekretara, ni sa generalom ni bez generala. Bili smo jedinstveni, zajedno smo bili u svemu. Imali smo Antona koji nas je vodio, imali smo Antona koga smo poštovali a on je svojim godinama nama činio čast. Ali da kažem, on je bio predsednik, ne. Znači, on je bio mudri starac Kosova, mudra starina Anton Četa, koji je uvek stajao uz studentsku omladinu, uz intelektualnu klasu i uz sve one koji su želeli da urade nešto korisno za ovo naše Kosovo.

Ermira Krasnići: Kada je završen ovaj proces, mislim, zvanično?

Mula Dževat Krieziju: Ne, pomirenja...skupljanja, skupovi su završeni skupom kod Verat e Lukes, jer je Srbija uvidela našu spremnost, kada smo okupili pola miliona ljudi, da smo se mi ujedinili i zašto mi to radimo. I tu je ta ironija, jer je ona počela da razbija i demonstracije i proteste ali mi smo nastavili da protestujemo sve do osnivanja Oslobodilačke vojske Kosova. Ubijala je Albance, hapsila je Albance, sprovodila represivne mere i preduzimala je i ostale oštre mere. Mladi su masovno odlazili iz svojih ognjišta, ukinuta je autonomija, zatvorene su škole, zatvorene su institucije. Sve što je bilo albansko je zatvoreno. Sve što je bilo albansko! I nije bilo druge, moralo se pojaviti nešto novo, jedan nova oružana

snaga koja bi se suočila za ovim teškim izazovima. Znali smo da će nas to koštati, da će nas ubijati, da ćemo proliti krv, ali nismo imali gde ići više, nismo mogli dalje od kućnog praga.

Ermira Krasnići: Nakon Verat e Lukes, da li ste nastavili sa mirenjem?

Mula Dževat Krieziju: Ne, nakon Verat e Lukes, ne, ali Pokret nastavlja svoje aktivnosti evo već 26 godina. Održana je prva Skupština, pa zatim druga Skupština, održana je treća Skupština. U novembru 1995. tačnije, četvrtog novembra 1995. je umro poštovani profesor Anton Četa. Sad su saveti prešli na lokalni nivo, sada su se na tom nivou odvijale aktivnosti. Ali taj snažni karakter Pokreta je oslabio, jer je najveći posao već obavljen i većina krvnih neprijateljstava su rešena. Jedan veliki deo naroda se izmirio i tako sve dok nismo ušli u rat. Postavlja se pitanje: šta bi se desilo da smo ušli u rad neizmireni? Rat bi izgubio svoj smisao. Srbija bi nastavila da priča kako se oni međusobno ubijaju, da se oni ubijaju, da to Srbija ne čini. Ovo je ono najvažnije što smo uradili: Srbija nije mogla da kaže da se oni međusobno ubijaju, mi njih ne ubijamo. Mi smo se izmirili, mi smo se ujedinili, i, kada bi se čula puška, znalo se da je to Škjau¹⁰ i da Albanac više ne proljeva albansku krv.

Mi smo bili zajedno, mi smo se izmirili. Da smo ušli u rat bez toga, ko zna koliko bi žrtava palo, koliko bi ljudi postali ubice da bi se svetili jedan drugome, bio bi izgubljen smisao rata. Mi bi se okrenuli da ratujemo između sebe, podeleni u grupe koje bi ratovala jedna protiv druge. Zbog toga, njegov cilj je bio da se mi ujedinito pred novom teškom situacijom. Da se ujedinito i da te puške ne okrenemo jedan prema drugome, da ne bude bratoubistva već da se puška usmeri prema neprijatelju. I šta smo tu učinili? Postigli smo to da smo uspjeli otvoriti nove škole, jer smo zatvorili grobove a otvorili univerzitete.

Treći deo

Na osnovu jedne statistike, koja možda nije najtačnija, ukupno je bilo oko 30 hiljada izmirenja. Da se tebi desi da se međusobno ubiju pet hiljada Albanaca, da oстане pet hiljada udovica, da pet, deset ili davadeset hiljada dece ostanu bez očeva, da se u zatvorima nalaze pet hiljada ljudi, da se otvore pet hiljada grobova, bio bi to katastrofalan račun, bilo bi nam mnogo gore. Zbog toga je Pokret umirio strasti i duše, doprineo je stabilizaciji, nestala su neprijateljstva, postali smo kompaktniji kako bi sutra... Znali smo šta nas čeka, šta se desilo u Bosni, šta se desilo Hrvatskoj, šta se desilo Sloveniji, i, posle se i nama to desilo.

¹⁰ Škja: pejorativni naziv za Srbe

I, to je srž te inicijative o kojoj, nažalost, nije urađena valjana analiza i da se oda adekvatno priznanje Pokretu. Ja se vama zahvaljujem za ovu vašu inicijativu, za vaše angažovanje da ove stvari izađu na videlo jer ovo što sam ja naveo, to je minimalno, to je veoma malo. Pričaće i moji saradnici, ali će to opet biti malo. Ovo traži naučni pristup, traži angažovanje, traži da mlade generacije...jer postoje dokumenti, postoje živi dokazi. Mi, ćemo kroz neko vreme zaboraviti i rat, ako se stvari ne stave na papir. Ni za rat se ne piše koliko bi trebalo. Piše se o palim herojima. Ja sam predložio... zašto država ne šalje formule u moj Bubavec, u svaku porodicu: "Piši šta se desilo ovih ratnih godina, gde ste bili, šta si izgubio, gde si bio, šta se s tobom desilo?" Nije rečeno da se to objavi, da se toš tampa, da se izdaju knjige; veži to konopcem pa u džak i odnesi u Arhiv Kosova. Nakon sto godina moj sin će želeti da zna, moj unuk, gde je bila i šta je radila moja porodica; i, on onda ide u Arhiv: porodica: Mula Dževat Kriezija je pretrpela to, to, i to, uradila je to, to, i to.

Srbija bez toga stvara svoje mitove, svoje...stvara ih, veličava ih. A mi imamo, ali ne pišemo. Nažalost! Ali, ponekad kažem, ne treba potpuno gubiti nadu, ne treba postati pesimista: "Doći će bolji dani." Doći će neko kao Vi, kao ona. Beležiće, pišaće, dokazivaće, staviće u fijoku, čuvaće negde, neko će videti, nešto će se uraditi.

Ermira Krasnići: Kako ste nastavili vaše nacionalno angažovanje nakon oprosta krvi? I kako se tu snašla vaša uloga imama?

Mula Dževat Krieziju: Kako rekoh, bio sam neraskidivi deo ovih događaja. Učestvovao sam i u ratu. Ja sam veteran Oslobođilačke vojske Kosova. Bio sam, radio u Udruženju "Majka Tereza". Bio sam potpredsednik u Mališevu, što je bio apsurd: "Kako to može biti: Mula Dževat i Majka Tereza?" Da, ja sam to gledao kao nacionalnu stvar. Nije mi smetala Majka Tereza. Pa, mi smo podelili hiljade i hiljade tona hleba narodu. Autonomija je bila suspendovana, ljudi su bili izbačeni s posla, institucije su bile zatvorene, dok je nesvakidašnji doprinos dala "Majka Tereza", udruženje "Majka Tereza". Kao u Mališevu, tako na čitavom Kosovu. Radio sam i u Finansijskom savetu, da bi nastavnici preživeli, finansirali smo ih, davali smo im po 100 maraka da bi održali u životu orgazovanje. Radio sam i na organizovanju škola po kućama. Radio sam i u Udruženju "Prijatelji TMK", i tu sam radio, da pomognem, jer smo bili izašli iz rata, tražili smo pomoć jer je u pitanju bila njihova egzistencija. Bili smo...tek smo izašli iz rata. Znači, bio sam deo svih aktivnosti gde god je trebala pomoć mom narodu.

Ermira Krasnići: Kako ste prošli rat?

Mula Dževat Krieziju: Rat smo proveli u planinama. Bila je ofanziva, nažalost mi smo bili blizu Kijeva. Prema Holbruku, koji je bio strateg i naš veliki prijatelj, veliki Holbruk, Kijevo je bila najosetljivija tačka gde je mogao da izbije jedan užasan rat, što se i desilo. Tu su se, tako reći, i pravili planovi, tu su izrađeni

Oral History Kosovo

projekti. Kada je trebalo da se Kijevo oslobodi, došli su sa svih četiri strana i napali su Kijevo. I, rat je počeo. Znači, sa Kijevom je došlo do rasplamsavanja rata, jer su tu bili ostali zatočeni neki Srbi i tu je bio ostao jedan Škja, zaboravio sam mu ime.

I tu ga je rat zatekao, blokirala ga je Oslobodilačka vojska: iskopali su rovove, nije se moglo više kretati. Njih je bilo malo da bi krenuli na vojsku. Vojska je bila jaka tako da su ostali izolovani

Ermira Krasnići: Da li je to bilo '97-me ili '98-me?

Mula Dževat Krieziju: Ovo? Ne, ovo je bilo '98-me. Da, '98-me - rat je počeo '98-me. A mi... Ja nikad neću zaboraviti kada su osnovani štabovi. Osnovan je i u Bubavecu a ja sam bio u logistici. Ja sam bio tu da se bavim snabdevanjem materijalnim dobrima. Ja bi ulazio unutra: uzmi kravu, june, bivolicu, jagnje, ovna, kokošku, pirinač, brašno - meni nisu zabranili. I ja sam ih izdržavao taman ...naš štab je bio u hoteskom stilu. Tu smo pronašli jedno pogodno mesto i tu su postojali dobri uslovi. Krajem jula, 28 jula je napadnuto Kijevo i mi smo napustili Bubavec i otišli u planine. Tamo smo ostali tri meseca.

28 novembra su nas vratili članovi Verifikacione misije. Oni su došli nakon sporazuma sa Miloševićem. Bila je zima, 28 novembar. Mi smo se 28 novembra vratili u naše zapaljene kuće, izgorele kuće. Intervenisale su humanitarna udruženja. Bio je švajcarski Karitas, "Kapanamur" iz Nemačke i neke druge organizacije. Počeli su da popravljaju krovove, da malterišu kuće. Doneli su nam neke sundere da spavamo na njima, doneli su nam ćebad. I, počeli da provedemo jednu dobru zimu. Znači, bili smo u planine tri meseca. Zatim smo se vratili 28 novembra. 24 marta kada je Srbija bombardovala...kada je Srbiju bombardovao NATO, jer je NATO bio doneo tu odluku, počeli su NATO bombardovanja, mi smo opet bili primorani da napustimo kuće. Opet smo morali da idemo u naše planine. Tamo smo ostali do 14 juna..

Ermira Krasnići: Kako ste preživeli?

Mula Dževat Krieziju: Preživeli smo...čovek je jači od kamena. Ne znam kako čovek može živeti na planini; znači, čovek bi podivljao da živi na planini. Podivljao bi. Desilo mi se jednom prilikom da odem u jedno selo...zapalili su ga, pretvorili su ga u prah i pepeo, kako mi kažemo i nakon što su srpske snage otišle, narod se vratio na ta žgarišta. Ali, vratili su se u svoja dvorišta. Neko bez krova, neko pod krovom, neko manje neko više ali su bili u svojim dvorištima. Ja sam otišao kod jednoga, ušao sam unutra, a kada sam ušao...bila je kuća, nije na sreću bila zapaljena. I ja sam čitavo vreme zurio u te zidove. Navikao sam da budem na planini, tri meseca na planini, bez krova.

Oral History Kosovo

Doneše nam hljeb, donesoše sofru. Uželeo sam se da vidim sofru. Nakon toga doneli su tepsiju, pita sa đizom¹¹ i činiju kiselog mleka. Bili smo nas dvojica plus domaćin. Pitam ja: "Jel možemo da se mi ovde najedeno? Da ne ostanu deca bez hljeba?" "Ne, jedite slobodno. Ako možete, pojedite sve." Da se najedeš je bila velika stvar, znači mi smo bili usred planine. Kada bi bilo oblačno, mi bismo postali nervozni, jer kada je bilo vedro dolazili bi bombarderi NATO-a i bombardovali su ciljeve. Mi bi ostali šćućureni jer je tada Srbija napadala, Srbija je gađala. A mi: sada ćemo poginutu, sada, ili sada, ili sada

Ermira Krasnići: Je su li snage OVK bile sa vama?

Mula Dževat Krieziju: Da, bile su snage OVK, ali su bile nedovoljne naspram 50 tenkova. Bili smo okruženi tenkovima. Mesec dana bez prekida je Srbija dovlačila tenkove na Kosovo, mesec dana bez prekida pratili smo kolone tenkova. Sporazum je još bio na snazi, nije bio ukinut. Bila je to teška situacija. A mi smo bili na Božjoj milosti u planine. Pomagali smo jedan drugog. Mi smo reagovali na Klintonovu izjavu da će leto biti dobro, da će nam preko leta pomoći, da će biti dobro: "Kako da mi izdržimo do ljeta? Da li ovde možemo dočekati ljeto?" Sela su bila puna paramilitaraca. Tu i tamo, na periferiji nekog sela je bila i OVK.

Mene su obavezali da snabdeвам dvanaest hiljada ljudi. Ja sam sastavljao spisak, onda bi vojska otišla i povelala ljude da nose džakove najmanje 10 kilometara da bi uzeli rezerve koje su ljudi ostavili po kućama. Tamo im je ostalo brašna. Otišli bi da uzmu to brašno. Nosili su džakove od 20 kg ili od 25 do 30 kg samo da bi preživeli. Ali i da ne padnu u ruke... Bilo je i takvih tendencija: "Hoću da idem da se predam Srbima." "Pa, jezi li pri svesti? Oni bi te ispekli." Pa šta da radim? Dete hoće da mi umre." Onda, navali da im nađemo brašna, da im nađemo ulja i druge stvari.

Zatim, tu se nalazilo jedno selo, zvalo se Bubalj. To selo, srećom nije bilo zapaljeno. Kraj njega su prošle srpske snage ali nisu se zaustavile i tako je spašeno. To selo je bilo bogato tako da je bilo ambara koji su bili puni žita, bilo je i pšenice, bilo je i kukuruza. Kad smo računali da imamo kukuruza i da možemo da ga kuvamo onda smo osetili olakšanje, osetili smo olakšanje u to vreme, makar privremeno. Imamo kukuruz, ješćemo kukuruz, nećemo umreti od gladi. Ali, Bog je tako hteo: ja sam 14 juna primetio nemačke helikoptere koji su dolazili iz Albanije u Prizeren. Došli su put nas, spustili su se u Mališevo. Tada sam shvatio da smo pobedili, da smo spašeni. I, to je bila jedna užasna istorija. Ali, i ponosna, jer nas je Bog zaštitio, jer nas je Bog nagradio za sve naše žrtve, za prolivenu krv, za čitavo to angažovanje naroda, nagradio nas je slobodom, nezavisnošću i državom. Pomogli su nam i međunarodni faktori i sada smo tu gde smo.

Ermira Krasnići: Kako ste se vratili kući?

¹¹ Mlečni proizvod od sira, mleka i surutke

Mula Dževat Krieziju: Vratili smo se kući...he! Dva dana pre našeg povratka sa porodicama, ja sam se probio do moje kuće. Kuća je bila izgorela. I, pri povlačenju srpskih snaga...sve je bilo izgorelo. Primetio sam jednu kravu, bila je ostala živa. Bila ranjena od metaka. Vratio sam je. Moja majka, pokoj joj duša, me je čekala: “O Džhevate,” “Oj, majko!” “Jesi li svraćao kući?” “Da, bio sam kući.” “Šta ima, sine, novo?” “Majko, Bog nam dao zdravlje, kuće su izgorele.” “O majko, da li su se prozori spasili?” Rekoh: “Da, prozori su na mestu. Ali, majko, pa kakvi prozori! Izgorela je čitava kuća, a ti me pitaš za prozore.” Volel ih je, sirota; “O, majko, da li su prozori spašeni?” Izgorela je čitava kuća, a ti me pitaš za prozore! “O, majko, ne, majko ne! Ali da smo zdravo, pa ćemo ih napraviti.”

Bio je to žal za kućom. Mi bi rekli: “Samo da oni odu davde i da se mi vratimo u naša dvorišta. U tim najlonskim šatorima ćemo živeti. I, ne samo da ćemo živeti već ćemo živeti u slozi jedni sa drugima.” Nije se to desilo. Čim smo se vratili našim kućama, pojavila se pohlepa za bogastvom, da se gradi što više. Počele su svađe, počeli su problemi. Nismo bili isti ljudi koji smo bili na planini: “Kako si brate? Je si li spasio? Jesi li si se spasila sestro? Dođi da ti dam malo brašna, malo hleba.” Da pomognemo jedan drugoga; znači ta ljubav je bila veštačka. Nismo mi u takvi kakvi se prikazujemo pred Bogom. To dokazuje i današnja stvarnost. Sada vi vidite šta se dešava, ne priliči nam da budemo takvi. Nama priliči da imamo politiku koja nas zbližava, koja nas ujedinjuje.

Možemo mati razlike u političkim programima, ali sve su one albanske. A ne da dođu da ubijaju jedan drugoga. Ne da ubijaju policiju. Alo ja kažem: dao Bog i da sve ovo prođe. I, to su bili ti teški trenuci. Toliko smo toga doživeli po planinama, goli i bosi.

Ermira Krasnići: Šta se desilo sa vašom džamijom?

Mula Dževat Krieziju: Sa mojom džamijom? Moju džamiju su zapalili 24 avgusta. Mi smo izašli 22...ili 28 jula, a džamiju u Bubabevcu su zapalili 24-og. Bila je jedna od prvih džamija koja je zapaljena. Jer, osim što se u njoj održao skup izmirenja, ona je bila postala i naše pozorište, i škola, tu smo održavali konferencije, održavali smo skupove. Ona je služila za našu nacionalnu stvar. Samo za vreme molitvi i za vreme velike molitve petkom je bila u službi vere, sve ostalo je bilo u službi nacije: tu su održani skupovi, tu su održani razni programi, tu su održani koncerti, tu su prikazivane pozorišne predstave, tu su prikazivane drame, tu je sve održano.

Bilo je oko petnaest do deset. Jedan sunčev zrak se probijao...uzeo sam hljeb i počeo da jedem. Neko me zove: “Dževate, gde si?” “Ovde.” “Dođi ovamo.” “Zašto?” “Dođi da vidis, džamija gori!” “Nemoj, bre!” Izašao sam, popeo sam se na jedan zid, džamija je gorela!. Ja sam zaplakao. Gledao sam sam sve dok nije krov izgoreo. Tu je bilo materijala, tu je bilo dokumenata, tu su bile stvari. Znači tu je izgorela džamija,

Oral History Kosovo

jedna od prvih džamija koja je zapaljena je bila džamija u Bubavecu. Bila je postala meta, ona i ja. Ali uz božju pomoć smo je opet izgradili. Džamija je izgrađena, još bolja.

Na dvadesetogodišnjicu oprosta krvi odlučili smo da džamiju u Bubavecu preimenjujemo u “Džamiju pomirenja”. I, danas tu stoji tabla sa natpisom: “U ovoj džamiji je 26 aprila 1990. održan skup oprosta krvi na Kosovu – Pokret za oprost krvi”. I, ona se zove “Džamija pomirenja”. Jedina džamija na Kosovu koja se zove “Džamija pomirenja”.

Ermira Krasnići: Kakvog su karaktera bile ove molitve petkom posle rata? Mislim, da li ste tada ohrabrivali ljude ili šta?

Mula Dževat Krieziju: Da, uvek. Uvek smo razgovore vodili u interesu naroda, na jačanju i na mobilizaciju njihovih duša, da bi oni mogli preovladati teškoće, da bi savladali prepreke koje su pred njima. Jer, samo udruženi, samo zajedno, samo pomažući jedan drugoga možemo izaći na kraj. Uvek su ta predavanja bila u tom duhu. Ali ne samo moje, već i mojih kolega, znači čitavog spektra. Ali ne samo kod islamske vere, već, sigurno je tako bilo i kod katolika: predavanja koja su održana po crkvama su bila posvećena nacionalnoj stvari, svakako.

Ermira Krasnići: Da li ste primetili neku duševnu krizu kod ljudi posle rata?

Mula Dževat Krieziju: Čovek, često puta pada u depresiju kada vidi neprijatna dešavanja, kada doživi bolne situacije koje nismo zaslužili da nam se dese. Ja sam mislio da ukoliko Nemač spava deset sati, mi treba da spavamo samo jedan ili dva sata. Nemci su mnogo žrtvovali posle rata, mnogo su patili, bilo im je teže nego nama. Ali, oni su podržali jedan drugog, bili su posvećeni svojoj naciji, zbili su svoje redove, ujedinili su svoje snage. Ujedinili se i izašli su iz te situacije.

Za nas bi bolje bilo da iz toga izvučemo pouku. Bilo bi dobro da se više potrudimo dok ne uredimo državu kako valja: da postoji vladavina prava, da imamo naša prava, da možemo da se slobodno izražavamo. Glas naroda određuje perspektivu ljudi. Dobro, ali ne nasilno, ne uz upotrebu sile. Jer nama ne priliče ove stvari koje vidimo, ove negativne pojave. I nismo mi tu gde smo slučajmo: ostadosmo zadnji, izolovani. Ceo svet se slobodno kreće, mi još uvek nemamo prava da idemo...možemo ići samo u Albaniju, Makedoniju i u Crnu Goru.

Ermira Krasnići: Da li ste radili na izmirenju i posle rata?

Mula Dževat Krieziju: Mislim da smo nakon rata ostvarili 58 slučajeva oprosta krvi, ako se ne varam. A svađa, više od stotinu. Možda su i na hiljade. Sada ću da...jer, knjigu smo izdali odmah posle rata, jednu malu knjigu, jednu monografiju. Sada želim da radim na prikupljanju materijala i pre i posle rata. Mnogo

dokumenata koje sam imao su nažalost izgoreli. Sada prikupljam beleške da kompletiram podatke i da tačno vidim koliki je njihov broj. I onda ću...dao Bog i da me zdravlje posluži jer se nikad ne zna, sve može biti po znakom pitanja ali ako budem zdrav, ja ću napraviti jednu monografiju sa podacima o svemu što smo radili i da to ostavim tu. Da nas se sete sledeće generacije. Da znaju šta je urađeno.

Ermira Krasnići: Kome su oprostili krv ovi ljudi?

Mula Dževat Krieziju: Ljudi su, nakon rata, uvek krv praštali u ime Boga, u ime krvi palih boraca. Pre rata su praštali u ime Boga, u ime jedinstva, u ime naroda, u ime porodice, u ime onih koji nisu živi, u ime svojih predaka. Ali sada se to čini u božje ime, i u ime vrednosti rata, u ime palih kojih je bilo dosta, jedna čitava vojska je...negde oko 15 hiljada ljudi su ubijeni. Nekima se još ne zna gde su im grobovi. I, tako.

Ermira Krasnići: Kako se danas organizuju izmirenja?

Mula Dževat Krieziju: Pročuje se, ljudi se javljaju. Sada se već zna koji ljudi se bave ovom delatnošću. Naše adrese su već poznate. Nije problem pronaći ih i preko medija, preko televizije, preko intervjua. Ljudi znaju da smo im na usluzi, da se nismo umorili. Dolaze ljudi, iznose svoje probleme, iznose što ih muči, pričaju o stvarima koje ih brinu i mi se onda malo po malo priključimo. Malo je sada problematičnije, malo je teže, jer kod ljudi ne postoji sad ta spremnost kao pre rata. Nema te spremnosti. Sada je to problematičnije. Sada su to sveži slučajevi, novi slučajevi. Ipak, imamo uspeha, imamo rezultata. I, taj rezultat nas podstiče da nastavimo dok ne predamo Bogu dušu, dok ne odemo sa ovog sveta, nećemo odustati, ni ja ni mnogo drugi.

Ermira Krasnići: Da li ima nerešenih slučajeva od pre rata?

Mula Dževat Krieziju: Ima, ali malo. Ima tih slučajeva, recimo u našoj opštini ima jedan ili dva slučaja koji nismo mogli da rešimo. Svi ostali... u ostalim opštinama...tamo je specifičnije, posebno situacija u okolinu Đakovice. Ima mnogo više nerešenih problema, posebno kod katolika na koje nismo mogli uticati sa profesorom Antonom. Ipak, kažem da se trudimo da smo posvećeni tome. Dok smo živi, mi ćemo raditi u korist našeg naroda, u korist naše zemlje, bez prestanka.

Jeta Redža: Hvala vam mnogo. Ako imate nešto da dodate, nešto što smo zaboravili?

Mula Dževat Krieziju: Ja vam zahvaljujem za ovo vaše angažovanje, jer ovo što radite je vrlo dobro. Prikupljaju se arhivski materijali, beleške, pamte se, dolaze nove generacije iako ste i vi mladi. Ali, sigurno je da ćete i vi ostariti; daj Bože da ostarite, da uživate u životu. I, vi gledajte šta ćete raditi, pa ćete se setiti šta smo mi radili. Daj bože da ne doživite novo krvoproliće na Kosovu. Mi smo sve ovo činili da bi zaustavili bratoubistvo, da zaustavimo krvnu osvetu, da zaustavimo zlo. Ovo je srž, ovo je srž svega toga.

Oral History Kosovo

Želim da ne bude novih slučajeva, daj Bože da ih ne bude. Ali, nažalost, opet ih ima i zlo nastavlja da bude među nama, dok ne nastavimo da se obrazujemo, da razumemo život, da shvatimo istinu, da shvatimo naciju. Još imamo prepreka, još imamo problema.

Ermira Krasnići: Htela sam samo još jedno pitanje: kako danas organizujete aktivnosti na izmirenju?

Mula Dževat Krieziju: Ja sam ranije rekao, mi opet nastavljamo istim ritmom, istim angažovanjem, ali u manjoj meri. Nismo sada ekipe koji imaju deset, dvadeset ili trideset članova, već pet, šest, sedam, osam ili deset ljudi se okupimo i idemo po porodicama, i danas idemo. Znači, to je stil našeg rada, našeg angažovanja, ali u manjoj meri. Nije to više svenarodna aktivnost, već tu gde se desi.

Ermira Krasnići: Hvala vam mnogo.

Mula Dževat Krieziju: Hvala.